

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

292

Polityka rodzinna a polityka rynku pracy w kontekście zmian demograficznych

Redaktorzy naukowci

Adam Kubów

Joanna Szczepaniak-Sienniak

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Anna Grzybowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Adam Dębski
Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-397-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana
Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Część 1. Sytuacja rodzin i wyzwania wobec polityki rodzinnej a sytuacja na rynku pracy – wybrane aspekty

Adam Kubów: Bariery aktywności zawodowej rodziców wychowujących dzieci.....	13
Marta Makuch: Problemy osób młodych na rynku pracy a funkcjonowanie rodzin.....	33
Maria Skóra: Bariery w zatrudnieniu kobiet.....	48
Anna Kurowska: Zatrudnienie matek małych dzieci w Polsce i jego uwarunkowania oraz propozycja reformy systemu zasiłków rodzinnych.....	62
Katarzyna Sipurzyńska-Rudnicka: Sytuacja kobiet na rynku pracy a zmiany demograficzne – na przykładzie województwa dolnośląskiego	80
Cecylia Sadowska-Snarska: Wspieranie równowagi praca-życie pracowników na poziomie firm. Teoria i praktyka	100
Małgorzata Podogrodzka: Wybrane charakterystyki zatrudnienia i bezrobocia determinantami przestrzennego zróżnicowania płodności w Polsce	118
Małgorzata Wróbel: Wpływ stopy bezrobocia na dzietność w miastach 100-tysięcznych i większych w Polsce w latach 2000-2010.....	134

Część 2. Rodzina i polityka rodzinna a problemy demograficzne, społeczne i ekonomiczne – wybrane perspektywy i wyzwania

Joanna Szczepaniak-Sienniak: W poszukiwaniu nowych perspektyw polityki rodzinnej w Polsce	149
Anna Ciepielewska-Kowalik: Znaczenie rozwoju powszechnego systemu usług opieki i edukacji przedszkolnej w Polsce. W stronę nowego kontraktu społecznego wobec współczesnych wyzwań demograficznych, ekonomicznych i społecznych	163
Zofia Szweda-Lewandowska: Opieka nad wnukami <i>versus</i> opieka nad seniorami.....	177
Andrzej Klimczuk: Solidarność pokoleń w perspektywie strategicznej państwa.....	190

Aleksandra Sienkiewicz-Gola: Realizacja polityki prorodzinnej w świetle ustawy o Zakładowym Funduszu Świadczeń Socjalnych na przykładzie jednego z zakładów wydobywczych województwa dolnośląskiego	206
Aleksandra Gromelska: Analiza porównawcza rozwiązań w zakresie funkcjonowania ochrony zdrowia w Polsce i w Czechach w odniesieniu do kondycji zdrowotnej rodziny	226
Sławomir Kalinowski: Wybrane aspekty aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej o niepewnych dochodach a warunki funkcjonowania gospodarstw domowych na wsi	243
Ireneusz Jaźwiński, Jerzy Bielec: Regionalna polityka ludnościowa w świetle wyników badania „Diagnoza społeczna województwa zachodniopomorskiego”	261
Katarzyna Maruszewska: Emigracja z Polski i jej skutki dla rodzin	274

Summaries

Part 1. Family situation and challenges to family policy and the situation on the labour market – selected aspects

Adam Kubów: Barriers to labor force participation of parents raising children	32
Marta Makuch: Young people’s problems on labour market vs. functioning of families	47
Maria Skóra: Barriers to the employment of women	61
Anna Kurowska: Employment of mothers of young children in Poland and its conditioning and a proposal to reform the system of family benefits ...	79
Katarzyna Sipurzyńska-Rudnicka: Position of women on the labour market in the context of demographic changes – on the example of Lower Silesia Voivodeship	98
Cecylia Sadowska-Snarska: Supporting work-family life balance of employees at the company level. Theory and practice	117
Małgorzata Podogrodzka: Selected characteristics of employment and unemployment as determinants of spatial variation of fertility in Poland .	133
Małgorzata Wróbel: Influence of the unemployment rate on fertility rate in cities of 100 thousand and more inhabitants in Poland in the years 2000-2010.....	145

Part 2. Family and family policy and demographic, social and economic problems – selected perspectives and challenges

Joanna Szczepaniak-Sienniak: In search of new perspectives of family policy in Poland	162
Anna Ciepielewska-Kowalik: Meaning of the universal preschool services system development in Poland. New social contract towards demographic, economic and social challenges.....	176
Zofia Szweda-Lewandowska: Child care vs. elderly care	189
Andrzej Klimczuk: Solidarity between generations in strategic perspective of state.....	204
Aleksandra Sienkiewicz-Gola: Implementation of family policy in the light of Company Social Benefits Fund Law on the example of one of the mines in Lower Silesia Voivodeship	224
Aleksandra Gromelska: Health situation of family in Poland and the Czech Republic in the light of the solutions in the healthcare system – a comparative analysis.....	242
Sławomir Kalinowski: Some aspects of economic activity of rural population with uncertain income vs. functioning conditions in rural households	260
Ireneusz Jaźwiński, Jerzy Bielec: Regional population policy in the light of the study “Social Diagnosis of West Pomeranian Voivodeship”	273
Katarzyna Maruszewska: Migration from Poland and its consequences for families	288

Marta Makuch

Uniwersytet Wrocławski

PROBLEMY OSÓB MŁODYCH NA RYNKU PRACY A FUNKCJONOWANIE RODZIN

Streszczenie: Opracowanie przedstawia zarys sytuacji na rynku pracy w Unii Europejskiej w pierwszych latach XXI wieku z perspektywy osób młodych (15-29 lat). Ukazuje współczesne problemy tej kategorii, łącząc je z funkcjonowaniem rodzin w Europie. W znacznym stopniu trudności są konsekwencją globalnego załamania gospodarczego. Jest to przede wszystkim niemożność zdobycia zatrudnienia, świadczenia godnej pracy zgodnej z wykształceniem. Artykuł oparto na analizie podstawowych mierników rynku pracy obrazujących poziom aktywności, bierności, zatrudnienia i bezrobocia osób wkraczających w dorosłość i zaczynających karierę zawodową. Powołując się na dane statystyczne, porusza kwestie niepokojących zjawisk na współczesnym rynku pracy, które generują negatywne konsekwencje w życiu społeczno-ekonomicznym. Kwestie te dotyczą bezpośrednio instytucji rodziny.

Słowa kluczowe: młode pokolenie, aktywność zawodowa, zatrudnienie, bezrobocie, rodzina.

1. Wstęp

W sytuacji niekorzystnej koniunktury gospodarczej częściej zwraca się uwagę na problemy ekonomiczne i powiązane z nimi kwestie społeczne. Te kwestie, które w „lepszych czasach” dotyczą wielu, lecz występują w węższej skali, w fazie kryzysu stają się tematami z pierwszych stron gazet. Bez wątplenia taką bolączką jest obecnie niskie zaangażowanie zawodowe ludzi młodych¹.

Kogo określamy jako osobę młodą? W literaturze podkreśla się, że nie jest to pojęcie jednoznaczne. Jest to z pewnością kategorią interdyscyplinarna (socjologiczna, psychologiczna, demograficzna), najczęściej łączona z przedziałem wiekowym (w teoriach uwzględniających kryterium biologiczne). Według różnych koncepcji ten przedział zaczyna się i kończy w innym wieku. Znajdujemy takie, gdzie początek okresu młodości to już 11 roku życia, natomiast zakończenie, gdy osoba ma lat 24 (w demografii tę górną granicę przesuwa się nawet do 29 lat, przy rozpoczęciu okre-

¹ Por. M. Makuch, *Młodzież a europejski rynek „bez-pracy”*. Aktywność zawodowa młodych osób w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej w XXI wieku, [w:] *Młode pokolenie. Problemy teraźniejszości, wyzwania przyszłości*, M. Makuch, D. Moroń (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, s. 105-123.

su młodości w 15 roku życia). Podsumowując, w naukach społecznych przyjmuje się, że okres młodości to okres pomiędzy zakończeniem dzieciństwa a uzyskaniem dojrzałości społecznej. Między innymi Florian Znaniecki, jeden z twórców polskiej socjologii, określał takie osoby jako zbiorowość, która dopiero wchodzi w społeczne role ludzi dorosłych².

Ciągle przewijają się w debatach określenia i zwroty: „wyształceni i bez pracy”, „bezrobotni, bo młodzi”, „stracone pokolenie”. Czy jest to jedynie język dziennikarski, przesadnie akcentujący zjawisko, które jest przecież normalnym procesem ekonomicznym? Już kiedyś w Polsce istniał zapis konstytucyjny o nakazie pracy³. Obecnie wyborem każdego jest (powinno być) nie tylko to, gdzie chce pracować, ale czy pracować w ogóle.

Niejako w tle głównego wątku opracowania umieszczono instytucję rodziny. Połączenie obu elementów, czyli problemów z pracą i z funkcjonowaniem rodziny, jest naturalne. Rodzina powinna spełniać swoje funkcje, takie jak: opiekuńcza, prokreacyjna, socjalizacyjna, emocjonalna, ale także materialno-ekonomiczna. W zależności od stopnia ich realizacji, jest z pewnością podstawową instytucją budowania społeczeństwa kreatywnego, aktywnego, sprawnego lub wręcz odwrotnie – biernego, wycofanego i roszczeniowego. Współcześnie „młodzież staje wobec wielu problemów i sytuacji konfliktowych, nie umie poradzić sobie z nimi, podejmować odpowiednich decyzji”⁴. W znacznym stopniu to na rodzinie spoczywa odpowiedzialność za młode pokolenie, za jego obecną i przyszłą kondycję, jednak nie można zapominać, że o ile praca w sposób oczywisty warunkuje życie rodziny, o tyle jej brak również narusza „system *homo familiaris*”⁵.

To problem wielowymiarowy. Dla osób młodych rodzina często staje się swobodnym azylem, zwłaszcza rodzina pochodzenia. Jest naturalną instytucją, grupą, do której zwracają się o pomoc, także finansową. Potwierdzają to liczne sondaże, np. ostatnie badanie Centrum Badania Opinii Społecznej z 2012 r., w którym 70% respondentów przyznaje, że w razie problemów z pracą pozostaje na utrzymaniu rodziny⁶. To jednak ma swój drugi aspekt – brak źródła utrzymania, zarobkowania młodych ludzi dodatkowo pograża wielokrotnie borykające się z niedostatkiem gospodarstwa rodzinne. Warto podkreślić, że osoby młode pozostające poza rynkiem

² Por. F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, PWN, Warszawa 1973.

³ Artykuł 19 Konstytucji PRL głosił: „Praca jest prawem, obowiązkiem i sprawą honoru każdego obywatela”. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Książka i Wiedza, Warszawa 1987, s. 15.

⁴ M. Staworzyńska-Grządziel, *Praca i edukacja w systemie wartości człowieka*, [w:] *Edukacja i praca. Konteksty – wyzwania – antynomie*, R. Gerlach (red.), Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2008, s. 185.

⁵ M. Wołocień, *Homo faber czy homo familiaris? Wpływ bezrobocia na realizację ról małżeńskich*, [w:] *Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, T. Rostowska (red.), Difin, Warszawa 2009, s. 84.

⁶ *Bezrobocie i bezrobotni w badaniach opinii społecznej*, maj 2012, CBOS, s. 6, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_064_12.PDF [dostęp: 10.11.2012].

pracy odraczają także moment usamodzielniania się, co staje się z kolei źródłem problemów społecznych, demograficznych, a nawet makroekonomicznych.

Opracowanie jest w znacznej części analizą wybranych danych statystycznych dotyczących dwóch grup wieku (15-24 i 25-29), publikowanych przez Eurostat (w okresie 2000-2011)⁷. Młodzież i osoby w wieku określanym czasami jako wczesna dorosłość mają obecnie znacznie większe problemy z uzyskaniem zatrudnienia, co w dużej mierze wiąże się z sytuacją gospodarczą, ale i biernością oraz niedostosowaniem do współczesnego rynku pracy ich umiejętności, kwalifikacji. Bariery jest także brak praktycznego doświadczenia – czyli nieznajomość podstawowych reguł pracy – to zaś przekłada się na funkcjonowanie i kondycję rodziny. Celem opracowania jest nie tylko zobrazowanie głównych problemów na rynku pracy młodego pokolenia, lecz także zasygnalizowanie – w tym kontekście – pewnych zjawisk dotykających rodziny w Europie w pierwszych latach nowego stulecia.

2. Młodzi a aktywność ekonomiczna w Europie na początku XXI wieku

Według dostępnych danych populacja młodych ludzi systematycznie maleje. W 2011 r. w UE było o przeszło 5,0% mniej osób w wieku 15-24 (57 865,5 tys.) niż w 2000 roku (60 968,6 tys.). Dodając osoby między 25 a 29 rokiem życia – w pierwszym roku drugiej dekady XXI wieku było 90 574,7 tys. ludzi, którzy wkraczają w dorosłe życie i są w pierwszym ważnym etapie nabywania doświadczeń, także w sferze zawodowej.

Zmniejsza się także odsetek młodych w populacji: w grupie 15-24 lata: z 13,2% w 2000 r. do 11,8% w 2010 r., w grupie 25-29 odpowiednio z 7,2 do 6,6%. Obie grupy miały największy udział w ludności Cypru (odpowiednio 16,0 i 8,5%), najniższy zaś – w populacji Włoch: 10,0% w grupie 15-24 lata i Danii: 5,6% w grupie wieku 25-29 lat. Jak wskazują eksperci badający problemy demograficzne Europy, powyższe tendencje, czyli spadek udziału osób młodych i najmłodszych (do 15 roku życia), wydają się nieodwracalne. Pociąga to za sobą liczne konsekwencje, jak w każdej sytuacji skrajnej. „Gdy młodych ludzi jest »(za) dużo« w społeczeństwie, zazwyczaj okazuje się, że system nie jest przygotowany do zagospodarowania ich możliwości i sprostania oczekiwaniom. Wyż demograficzny najpierw stawia na nogi instytucje opiekuńczo-wychowawcze, potem system edukacji, a następnie rynek pracy. [...] Nadmiar młodych zawsze przywołuje albo ryzyko kontestacji [...], albo perspektywę migracji tysięcy młodych za granicę. Niż demograficzny rodzi zgoła inne problemy [...]. Niskie wskaźniki urodzeń sprawiają, że zagrożona jest odtwarzalność populacji, zanika wymiana pokoleniowa na rynku pracy, a gospodarka musi posiłkować

⁷ W Polsce mimo ustawowego zakazu zatrudniania dzieci mających mniej niż 16 lat w wyjątkowych sytuacjach jest ono dopuszczalne. Por. art. 65 ust. 3, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., DzU 1997, nr 78 poz. 483 ze zm. Także dział dziewiąty Kodeksu Pracy. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks Pracy, DzU 1998, nr 21 poz. 94 ze zm.

się importem siły roboczej. W konsekwencji pojawia się nowa klasa problemów związanych z obecnością imigrantów, pogłębiającą się hybrydyzacją kulturową społeczeństwa i nierównowagą pokoleń⁸.

Te problemy ukazują inne statystyki z obszaru rynku pracy. Z powyżej podanej liczby osób młodych (do 29 roku życia) w 2011 r. biernych zawodowo było 38 881,9 tys., a bezrobotnych 8667,2 tys. osób. Pozostawanie poza rynkiem pracy osób wykształconych, chętnych, także zdolnych do zatrudnienia, to strata jednostkowa, ale i społeczna. Marnuje się kapitał tych, którzy kończą edukację, a natrafiają często na bariery i dyskryminujące stereotypy, które w konsekwencji prowadzą do ich bierności lub bezrobocia, a także biedy, niepewności co do własnego losu, frustracji, a i nierzadko wybuchów agresji.

Jest jeszcze inny aspekt współczesności. Według danych europejskiego urzędu statystycznego wzrósł także odsetek młodych, którzy mają pracę i są tzw. pracującymi biednymi⁹. Według statystyk Eurostatu u blisko 1/3 osób w wieku 16-24 lat przez pierwsze lata XXI w. było – i jest nadal – zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym (w 2011 r. 29,2%). W grupie osób w wieku 18-24 lat będących bezrobotnymi to ryzyko wzrasta do 52,9%. Wśród pracujących wynosi znacznie mniej, w zależności od metody liczenia – od 11,0 do 16,6%¹⁰. Nie ma statystyk uwzględniających kryterium wieku dla osób pracujących w formach tzw. elastycznych, ale patrząc na dane ogólne, można sformułować wniosek: odsetek rośnie znacznie w grupie osób pracujących na umowach (kontraktach) określanych jako niestandardowe oraz w przypadku świadczenia pracy w niepełnym etacie. Zatrudnienie poważnie zmniejsza więc ryzyko biedy, ale nie rozwiązuje wszystkich problemów. Jest to przejaw zjawiska zaobserwowanego już wcześniej, które przybiera na sile zwłaszcza w sytuacji pogorszenia koniunktury.

Takie osoby mają już swoje określenie: prekariusze. „Pierwszym znaczeniem słowa *precarious* [...] jest bycie »na łasce i niełasce kogoś innego«, a zatem w stanie niepewności”¹¹. To grupa, która doświadczyła już bezrobocia, czuje się zmarginalizowana i boi się dalszego upadku. „»Na naszych oczach rodzi się nowa globalna

⁸ *Młodzi 2011*, M. Boni (red.), Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011, s. 67, http://kprm.gov.pl/Mlodzi_2011_alfa.pdf [dostęp: 20.10.2012].

⁹ Według danych odsetek pracowników w wieku 18-24 zagrożonych ubóstwem (których ekwiwalentny dochód do dyspozycji jest niższy od 60% średniego krajowego) wzrósł z 8,7% w 2005 r. do 10,1% w 2011 roku.

¹⁰ Por. In-work at-risk-of-poverty rate by age and sex (Source: SILC) [ilc_iw01]; People at risk of poverty or social exclusion by most frequent activity status (population aged 18 and over) [ilc_peps02]; Income and living conditions (ilc), Database Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/database, [dostęp: 17.06.2013].

¹¹ Z. Baumann, *O nie-klasie prekariuszy*, „Krytyka Polityczna”, 14.07.2011, <http://www.krytykapolityczna.pl/Opinie/BaumanOnie-klasieprekariuszy/menuid-197.html>. Tekst ukazał się na stronie „Europe Social Journal”, <http://www.social-europe.eu/2011/06/on-the-unclass-of-precarious/> [dostęp: 20.09.2012].

klasa społeczna« to [...] stwierdzenie Guya Standinga¹². „Europejski prekariat składa się dziś z trzech grup. Pierwsza to odpowiednik przemysłowego lumpenproletariatu, skłonna do przemocy, często skryminalizowana mniejszość [...]. Druga grupa to wykształceni młodzi, którzy powinni mieć pracę, ale nie widzą dla siebie możliwości, romantyczni idealiści, którzy marzą o lepszym świecie [...]. Grupa trzecia [to – przyp. MM] starsi pracownicy fizyczni, którzy wraz z etatami utracili bezpieczeństwo materialne i status społeczny, a dziś czują się zmarginalizowani i obwiniają za to obcych¹³.

Dyskusja o problemach młodych osób na rynku nie rozpoczęła się dopiero wtedy, gdy ujawniły się na rynku pracy skutki finansowego kryzysu XXI wieku. W Polsce osoby młode (do 25 roku życia) uznano już wcześniej za grupę, która wymaga specjalnych działań, a w 2004 r. oficjalnie i legalnie wpisano w ustawie jako „grupę w szczególnej sytuacji na rynku pracy”. Należy to rozumieć jako „szczególnie niekorzystną” pozycję, jaką daje posiadanie określonych cech (jak np. niepełnosprawność) lub przeciwnie – ich brak (np. niedostateczny poziom wykształcenia czy doświadczenia zawodowego). To osoby zmagające się częściej z dyskryminacją¹⁴.

W Unii Europejskiej osoby młode i ich problemy również stanowią ważny element polityki. Strategia UE z 2009 r. określa zasady dotyczące stwarzania młodzieży nowych możliwości:

- zakłada wielosektorowe podejście, krótko- i długookresowe działania w kluczowych obszarach polityki (jak np. edukacja, zatrudnienie, zdrowie, kultura, wolontariat, uczestnictwo w życiu społecznym, włączenie społeczne), które mają wpływ na młodych,
- podkreśla znaczenie doświadczenia zawodowego,
- określa środki na rzecz skuteczniejszego wdrażania polityki młodzieżowej UE,
- zachęca kraje do prowadzenia ciągłego dialogu z młodymi ludźmi,
- wzywa do monitorowania i kształtowania polityki młodzieżowej opartej na faktach (wiedzy o problemach), kompleksowej i spójnej, łączącej różne narzędzia z obszaru polityki¹⁵.

Czytając o osobach młodych „wycofanych” z edukacji i aktywności ekonomicznej, napotykamy akronim: NEET (*neither in employment, education or training*). W 2011 r. stopa NEET w UE wyniosła blisko 17%. To osoby w wieku 15-24 lat,

¹² W. Smoczyński, *Prekariusze wszystkich krajów*, „Polityka.pl”, 16.09.2011, <http://www.polityka.pl/swiat/analizy/1519162,1,prekariat-mlodzi-bez-perspektyw-nowa-klasa-spoeczna.read> [dostęp: 20.09.2012].

¹³ Tamże.

¹⁴ Artykuł 49. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, DzU 2008, nr 69, poz. 415 ze zm.

¹⁵ Por. Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – *Inwestowanie w młodzież i mobilizowanie jej do działania: strategia UE na rzecz młodzieży – Odnowiona otwarta metoda koordynacji na potrzeby wyzwań i możliwości stojących przed młodzieżą*, KOM(2009) 200. Rezolucja Rady z dnia 27 listopada 2009 r. w sprawie odnowionych ram europejskiej współpracy na rzecz młodzieży (2010–2018), 2009/C 311/01.

które nie pracują ani nie uczą się i przez to są bardziej narażone na wykluczenie z rynku pracy i pod względem społecznym niż pozostali rówieśnicy. „Po pierwsze, są to ci, którzy nie pracują, bo nie mogą, głównie z powodów od nich niezależnych (np. niepełnosprawności). Druga – to ci, którzy nic nie robią, bo możliwości, które mają w tej chwili na rynku pracy, nie przystają do ich oczekiwań. Albo oczekują czegoś zupełnie innego, a rynek tego im nie oferuje. A do trzeciej należą ci, którym po prostu tak jest wygodnie. Żyją zwykle na rachunek rodziców”¹⁶.

Szczególnie zagrożone ekskluzją są osoby długotrwale nieaktywne zawodowo oraz osoby, które były narażone na wykluczenie także przed rozpoczęciem recesji, takie jak osoby słabiej wykwalifikowane, osoby niepełnosprawne lub dotknięte problemami ze zdrowiem psychicznym oraz migranci¹⁷. Osoby te mogą być postrzegane jako pokolenie zmarnowanych talentów i coraz częściej, z punktu widzenia ekonomicznego, jako „niewykorzystany” zasób. Oznacza to wyższe koszty dla społeczeństwa, nie tylko finansowe¹⁸.

Czy młodzi Europejczycy początku XXI w. faktycznie należą do „straconego pokolenia”? Jaka jest sytuacja osób młodych na rynku pracy? I dodatkowo, w jaki sposób problemy z aktywnością zawodową rzutują na rodziny w Europie (na kondycję rodziny, na tworzenie nowych rodzin)? Poszukując odpowiedzi na te pytania, należy wykorzystać podstawowe dane związane z rynkiem pracy.

3. Młodzi Europejczycy a rynek pracy

W 2011 r. w grupie osób młodych w wieku 15-29 lat w krajach UE było 51 673,2 tys. aktywnych zawodowo. Współczynnik aktywności ekonomicznej różni się: dla osób 15-24 osiągnął poziom 42,7% (w 2000 r. – 45,3%). W grupie starszej był znacznie wyższy – 82,5%.

Omówiony miernik jest powiązany z danymi wskazującymi na poziom bierności osób młodych. Odsetek biernych w grupie młodszej nieznacznie wzrósł w ostatnim analizowanym roku do 57,3%, a w starszej do 17,5%.

W Polsce na początku drugiej dekady XXI w. współczynnik ten wśród najmłodszych uległ obniżeniu do 33,6% (o 0,9 pkt. proc. mniej niż w 2010 r., a o 6,2 pkt. proc. w stosunku do 2001 r.). Jest to jeden z niższych współczynników wśród państw Unii. To blisko 1/3 tego miernika w Holandii (68,8%) i Danii (67,1%). Wśród osób w grupie między 25 a 29 rokiem życia współczynnik ten jest zdecydowanie wyższy – 83,9% i w stosunku do roku poprzedniego wzrósł o 0,2 pkt. proc.

¹⁶ K. Pawłowska-Salińska, *Młodzi trzy razy nic: co robić, żeby było mniej NEET-sów?*, „gazeta.pl”, 14.01.2012, http://gazetapraca.pl/gazetapraca/1,90445,11093671,Mlodzi_trzy_razy_nic_co_robic_zeby_bylo_mniej_NEET_sow_.html [dostęp: 20.11.2012].

¹⁷ *Młode osoby a praca*, Europejska Fundacja na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy, 2011, s. 9, <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2011/40/pl/1/EF1140PL.pdf> [dostęp: 20.09.2012].

¹⁸ Tamże, s. 12.

Należy przy tym pamiętać, że pozostała część młodzieży jest bierna zawodowo głównie z powodu pobierania nauki i uzupełniania kwalifikacji. W UE odsetek biernych zawodowo w wieku 15-24 z tych przyczyn to 87,9% ogółu biernych (w Polsce 91,0%). Dokształcanie, podnoszenie kwalifikacji zawodowych zwiększa szanse na rynku pracy, lecz tylko przy założeniu, że odbywa się to w kierunkach odpowiadających zapotrzebowaniu; aby wiedza nabywana w procesie edukacji nie odbierała młodym ludziom szans na zatrudnienie.

Warto podkreślić, że edukacja nie jest jedynym elementem warunkującym sytuację młodego człowieka na rynku pracy¹⁹. Jak zauważa Zygmunt Wiatrowski, gdy rozpatrujemy zagadnienie całościowego rozwoju zawodowego, „na plan pierwszy wysuwane są problemy i zadania cywilizacyjne [...]:

- powinnościowego traktowania sytuacji rodzinnych, pracy zarobkowej, aktywności zawodowej i zaangażowania edukacyjnego,
- bycia podmiotem w każdej sytuacji człowieka, szczególnie zaś w sytuacjach pracowniczych,
- niezawodnego dochodzenia do sukcesu, szczególnie zawodowego, a tą drogą do kariery zawodowej,
- wchodzenia w rzeczywistą rolę człowieka, obywatela i pracownika zarazem²⁰.

Dane o aktywności zawodowej odzwierciedlają fakt, że przeciętny Polak wchodzi na rynek pracy w wieku 23 lat, czyli o 5-6 lat później niż statystyczny Duńczyk, Austriak czy Anglik. W przeciwieństwie do rówieśników z tych krajów nadal nie potrafi skutecznie łączyć nauki z pracą. Przyczyn można znaleźć wiele. Zwraca uwagę wynik badań wskazujący na niedostatek zasadniczych umiejętności młodych ludzi będących na początku drogi zawodowej. Według statystyk UE i OECD 20% w Europie, a w Polsce 15% piętnastolatków ma braki w podstawowych umiejętnościach czytania i pisanie, co utrudnia im znalezienie pracy i rodzi ryzyko wykluczenia społecznego²¹.

Andrzej Zybala stwierdza dodatkowo, iż „badania OECD pokazują, że tylko jedna trzecia młodych ludzi [w Polsce – przyp. MM] ma kontakt z przedsiębiorstwami w trakcie studiów (w Danii 72%, w Australii 80%). Najczęściej nie mają pojęcia, jakie wymagania stawia praca zawodowa. Nie mają też sieci kontaktów. Oto

¹⁹ Lidia Jabłonowska zwraca uwagę na istotne czynniki osobowościowe. L. Jabłonowska, *Determinanty rozwoju kariery zawodowej w dobie organizacji wiedzy*, [w:] *Edukacja. Praca. Rynek pracy*, B. Pietrulewicz (red.), Wydawnictwo Naukowe PTP, Instytut Edukacji Techniczno-Informatycznej Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2011, s. 52-56.

²⁰ Z. Wiatrowski, *Współczesność rozwoju zawodowego, pracy zawodowej i kariery zawodowej*, [w:] *Edukacja. Praca. Rynek pracy*, B. Pietrulewicz (red.), Wydawnictwo Naukowe PTP, Instytut Edukacji Techniczno-Informatycznej Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2011, s. 11.

²¹ Por. *PISA 2009 Assessment Framework – Key Competencies in Reading, Mathematics and Science*, OECD 2009, http://www.oecd.org/document/44/0,3746,en_2649_35845621_44455276_1_1_1_1,00.html [dostęp: 10.09.2012]; Final Report, EU High Level Group of Experts on Literacy, European Commission September 2012, <http://ec.europa.eu/education/literacy/what-eu/high-level-group/documents/literacy-report.pdf> [dostęp: 10.06.2013].

ponad 30% absolwentów szkół policealnych oraz studiów licencjackich oznajmia w badaniach, że ich wiedza i umiejętności są nieprzydatne w pracy zawodowej. To samo twierdzi co piąty absolwent z tytułem magistra czy doktora. W efekcie poza wyuczonym zawodem pracuje prawie połowa absolwentów szkół średnich zawodowych, co czwarty absolwent kierunków licencjackich, a także magisterskich i doktoranckich²². Z wyliczeń Mieczysława Kabaja wynika, że nawet połowa studentów i absolwentów, jeśli już pracuje, to w szarej strefie, i z reguły również są to prace niezwiązane z wyuczonym zawodem²³.

Natomiast według badania Eurobarometru (przeprowadzonego w ramach inicjatywy „Mobilna młodzież”) tylko 16% z grupy młodych Europejczyków w wieku 15-30 lat angażuje się w wolontariat. Pod tym względem Polska zajmuje w Unii Europejskiej przedostatnie miejsce, przed Włochami (średnia unijna to 24%, w Holandii aż 40%). Małgorzata Starczewska-Krzysztozek z Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych Lewiatan podkreśla, że taka bierność młodych ludzi odbija się na ich pozycji na rynku pracy²⁴. Obecnie pytanie potencjalnego pracodawcy o doświadczenie zawodowe jest zadawane w pierwszej kolejności. Praca w formie wolontariatu pozwala na zdobycie takiego doświadczenia. Jest oznaką aktywności, chęci do współpracy i zdolności do pracy zespołowej. Nie można negować, że „wolontariusze są postrzegani przez pracodawców jako osoby gotowe do podejmowania nowych wyzwań, bezinteresowne, szybko przyswajające wiedzę, obowiązkowe, a jednocześnie wychodzące z inicjatywą i kreatywne. Działalność wolontariacka jest wyróżnikiem na tle innych aplikacji”²⁵.

Czy można tymi argumentami tłumaczyć niedostatecznie zadowolające i malejące mierniki obrazujące poziom zatrudnienia młodych ludzi? W 2011 r. pracowało 43 005,9 tys. osób w wieku 15-29 lat (z tego 23 564,1 tys. w grupie wieku 25-29 lat). Z każdym rokiem liczba ta maleje. Nie dziwi to wobec wcześniejszej konstatacji, że zmniejsza się liczba młodzieży w społeczeństwie, co jest tendencją globalną, oraz wydłuża się okres pozostawania w systemie edukacji. Bardziej miarodajne będzie więc skorzystanie z innych danych statystycznych – w tym wskaźnika zatrudnienia, który obrazuje, jaki odsetek młodych w wieku 15-29 posiada zatrudnienie.

Średnia dla krajów członkowskich UE wskazuje na pogarszanie się tego wskaźnika zarówno w grupie wieku 15-24 lat – w 2011 r. 33,6% (w 2001 r. 37,3%), jak

²² A. Zybala, *Przestać młodzież kształcić do bezrobocia*, „GazetaPraca.pl”, 18.04.2011, http://gazetapracapl/gazetapracapl/1,91736,9456755,Przestac_mlodzi_ksztalcac_do_bezrobocia.html [dostęp: 20.09.2012].

²³ *Studenci jeśli zarabiają, to zwykle na czarno*, „Gazeta Prawna.pl”, 22.02.2011, http://pracapl.gazetaprawna.pl/artykuly/489225,studenci_jesli_zarabiaja_to_zwykle_na_czarno.html [dostęp: 20.10.2012].

²⁴ A. Niewińska, *Młodzi, zdolni, aspołeczni*, „Rzeczpospolita”, 17.05.2011, http://www.rp.pl/artykul/2,659729_Mlodzi_zdolni_aspoeczni.html [dostęp: 20.10.2012].

²⁵ *Jakie korzyści daje działalność wolontariacka?*, „GazetaPrawna.pl”, 21.05.2011, http://pracapl.gazetaprawna.pl/artykuly/515853,jakie_korzysci_daje_dzialalnosc_wolontariacka.html [dostęp: 10.09.2012].

i wśród osób w 25-29 roku życia – 72,1% (przy najwyższym wskaźniku w 2008 r. – 75,5%). Oczywiście Unia jest mocno zróżnicowana pod tym względem, gdyż są takie państwa, w których wskaźnik ten wśród młodszych znacznie przekracza 50% (jak Holandia, Dania czy Austria). Na drugim biegunie są te, w których wskaźnik zatrudnienia młodzieży znajduje się poniżej 20% (Węgry, Litwa). W Polsce w 2011 r. jeszcze się obniżył – w stosunku do roku poprzedniego o 1,4 pkt. proc. W ciągu pierwszej dekady XXI w. wzrósł z 21,1% w 2004 r. do 26,3% w 2010 roku. Wskaźnik zatrudnienia w grupie osób w wieku 25-29 lat wyniósł w analizowanym okresie ponad 80% w Austrii, Holandii, na Malcie wobec wartości poniżej 60% w takich państwach jak Grecja czy Włochy. W Polsce odnotowano 73,8%, co stanowi o 2,5 pkt. proc. mniej od wielkości najwyższej z roku 2008.

Można powołać się na kolejne dane i pokazać, czy współcześnie posiadanie pracy pozwala na usamodzielnienie się młodych Europejczyków, czyli potocznie określane „pójście na swoje”. W literaturze naukowej eksperci posługują się zwrotem „przeladowane gniazdo” (*crowded nest*). „Badacze i teoretycy młodości [...] wskazują jednocześnie na »uwięzienie« młodych osób w systemie edukacji (co m.in. opóźnia ich wkroczenie na rynek pracy i chroni go przed nowymi falami poszukujących zatrudnienia) czy juwenalizacji, a niekiedy infantylizacji dorosłości [...]. »Gniazdownicy« to nie tylko młodzi-wygodni czy młodzi-lękliwi – to w dużej części młodzi-uwięzieni, którym nie dane było w pełni stać się niezależnymi lub tę niezależność utracili”²⁶. Współcześnie ten efekt ma w znacznej mierze przyczynę materialną (brak pracy, niskie zarobki, ceny nieruchomości czy utrudniony dostęp do kredytów), ale i kulturową (we Włoszech zjawisko nazywane *bamboccioni*)²⁷. Socjolog z włoskiego Instytutu Badań Społecznych Censis, którzy niedawno przedstawili rezultaty badań o sytuacji w tym kraju, dalecy są jednak od jednoznacznie negatywnej oceny takiego zjawiska. Wskazuje na to już sam tytuł raportu: „Kryzys: żyć razem, żyć lepiej”. Zwrócono uwagę, że kryzys sprzyja zacieśnianiu więzów rodzinnych. Struktura włoskiej rodziny uważana jest często za przestarzałą. Tymczasem okazało się, że to ona właśnie odgrywa fundamentalną rolę w obronie bardzo wielu ludzi przed pogrążeniem się w trudnościach finansowych²⁸.

Współczesny rynek pracy jest podzielony na segmenty. Nie jest już taki, jaki był jeszcze pod koniec XX wieku. Anthony Giddens określił to słowami, że „w przeszłości typową sytuacją [...] było definiowanie zatrudnienia jako stanu posiadania

²⁶ M. Raclaw, *Młodzi „uwięzieni”. Bezdroża (nie)zależności na drodze do dorosłości*, „Więź” 2012, nr 11-12, s. 32-41.

²⁷ W 2011 r. według Eurostat średnia unijna dla grupy 18-34 to 46,6%, średnia dla „nowych państw członkowskich” – 60,4%. Najwyższy odsetek odnotowano na Słowacji: 74,4%.

²⁸ *Co trzeci Włoch mieszka z matką. Zjawisko bamboccioni to oznaka kryzysu?*, „POLSKA”, 20.09.2012, <http://www.polskatimes.pl/artukul/660757,co-trzeci-wloch-mieszka-z-matka-zjawisko-bamboccioni-to,id,t.html> [dostęp: 20.11.2012].

pracy w danym czasie. Obecnie [to – przyp. MM] tymczasowy stan lub aktualny wyraz długoterminowej zdolności do pracy²⁹.

Słowem kluczowym jest: elastyczność. Takie procesy, jak przemiany powodowane przez globalizację, postępująca serwicyzacja gospodarki, nacisk na konkurencyjność oraz szybki rozwój techniki, w tym technologii informacyjnej, ale i zmiana stylu życia czy starzenie się społeczeństw, stały się motorem do przekształceń rynków, także pracy.

Elastyczność na rynku pracy może być elastycznością płac, numeryczna czy funkcjonalna. Warto podkreślić, że „w obliczu krótkookresowych sztywności wynagrodzeń, utrudniających dostosowanie cenowe, bezpośrednią konsekwencją negatywnych szoków produktywności pracy lub popytu na pracę są [najczęściej – przyp. MM] dostosowania ilościowe (zatrudnienia i bezrobocia). Elastyczność rynku pracy zależy więc w znacznej mierze od tego, w jakim horyzoncie czasowym szoki produktywności pracy i popytu na pracę przełożą się na zmiany wynagrodzeń, pozwalając wielkościom zatrudnienia i bezrobocia powrócić do równowagi³⁰. Może odnosić się do wielu różnych wymiarów pracy: organizacji zadań, czasu i miejsca jej wykonywania (poprzez tzw. atypowe formy umów). W tym znaczeniu bowiem jest to kategoria ekonomiczna, jednak determinowana przyczynami nie tylko ekonomicznymi, lecz także społecznymi czy demograficznymi.

Podobnie wyglądają skutki elastyczności w obszarze pracy. Stwarza ona niewystępujące do tego czasu szanse i korzyści. Jednak w literaturze równie często jak zwolenników, napotkamy krytyków tego procesu. Wzrost elastyczności z punktu widzenia pracownika prowadzi do obniżenia poziomu bezpieczeństwa zatrudnienia. Dodatkowo według oponentów rosnącego poziomu uelastycznienia rynek pracy coraz bardziej wymaga bezgranicznego poświęcenia czasu, zainteresowań, osłabia więzi międzyludzkie. „W pełni przemysłany model współczesnego rynku zakłada społeczeństwo bez rodzin [...]. Każdy musi być samodzielny i dyspozycyjny wobec wymogów rynku, aby zapewnić ekonomiczne podstawy egzystencji. Podmiotem na rynku w ostatecznej konsekwencji jest samotna jednostka [...]. Urzeczywistnione społeczeństwo rynkowe to w związku z tym społeczeństwo bez dzieci, chyba że te wychowują się przy mobilnych samotnych ojcach i matkach³¹.

Dane wskazują, że coraz więcej młodych ludzi pracuje w innych formach niż umowa na czas nieokreślony i tzw. pełen etat. Dla grupy w wieku 15-29 lat uwydatniają fakt, że to właśnie pokolenie osób dopiero wchodzących na rynek pracy w okresie kryzysu jest najbardziej dotknięte jego konsekwencjami (ryzykiem, stratą

²⁹ A. Giddens, *Europa w epoce globalnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s.108.

³⁰ P. Lewandowski, G. Koloch, A. Regulski, *Elastyczność rynków dóbr i pracy w Polsce na tle wybranych krajów europejskich*, Fundacja Naukowa Instytut Badań Strukturalnych, s. 12, http://www.nbp.pl/badania/seminaria_bise/ibs2O.pdf [dostęp: 27.06.2013].

³¹ U. Beck, *Spoczętństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, przeł. S. Cieśla, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002, s. 230, (za: A. Zybala, *Globalna korekta. Szanse Polski w zglobalizowanym świecie*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2004, s. 233-234).

finansową). „Taki stan trwa często do 30-tego roku życia, a związana z nim niepewność pociąga za sobą dalsze konsekwencje. Młodzi mniej pieniędzy wydają nie tylko na konsumpcję, ale i na własny rozwój, nie dostają kredytów, nie starają się o dzieci. Z drugiej strony w pracowników, którzy są w firmie tylko na pewien czas, przedsiębiorcy mniej inwestują. Maksymalnie tnąc koszty, nie organizują dla nich szkoleń, które podnosiłyby kwalifikacje. Ograniczają się jedynie do niezbędnego minimum, by przygotować pracownika do zleconych zadań. To wpływa na brak wzrostu produktywności, co z kolei skutkuje mniejszymi płacami i możliwościami rozwoju dla pracowników czasowych w porównaniu do osób o podobnych kwalifikacjach, ale zatrudnionych na kontrakt bezterminowy. A ponieważ coraz trudniej znaleźć bezpieczną pracę z umową na czas nieokreślony, koło się zamyka”³².

Odsetek osób deklarujących swoją podstawową pracę jako pół etatu w grupie wieku 15-24 lat z roku na rok się powiększał – w latach 2000-2011 średnio w 27 krajach UE o blisko 8,8 pkt. proc. (odsetek młodych w 2011 r. to 29,8%³³). W takich państwach jak Holandia, Dania czy Szwecja odsetek młodych zatrudnionych na część etatu jest zdecydowanie wyższy od średniej unijnej, zwłaszcza w porównaniu z Bułgarią, Słowacją, Czechami czy Węgrami. W Polsce udział tego typu zatrudnienia wśród osób młodych zmalał o 1,6 pkt. proc. (17,0% w 2000 r., 15,4% w 2012 r.).

Można zauważyć też pewną zależność, że wysoki odsetek umów nietypowych wśród młodych ludzi w danym kraju owocuje większą świadomością oraz instytucjonalizacją tej formy zatrudnienia. I odwrotnie: niższy oznacza wysoki odsetek osób, które wykonują taką pracę, ponieważ nie mają alternatywy i możliwości zatrudnienia w innym charakterze. Podjęcie nietypowej formy zatrudnienia powinno być wyborem osobistym, a nie koniecznością podyktowaną zwiększającymi się ograniczeniami w dostępie do rynku pracy dla niektórych grup lub brakiem wysokiej jakości miejsc pracy.

Drugi wniosek jest taki, że w tych państwach, gdzie odsetek zatrudnionych w niepełnym wymiarze był znaczny, powodem tego stanu była najczęściej edukacja czy doszkalanie. Jest jednak także inna determinanta zatrudnienia na pół etatu: brak możliwości znalezienia pracy w pełnym wymiarze. W krajach szczególnie dotkniętych przez kryzys ekonomiczny ten powód jest podawany znacznie częściej, z tendencją wzrostową: we Włoszech (70,0%), w Rumunii (62,7%), Grecji (59,0%). W Holandii czy Danii odsetek ten wyniósł odpowiednio 7,2 i 8,7%.

Statystyka wskazuje także na rosnący odsetek zatrudnionych młodych ludzi w tzw. formach elastycznych. Czy w każdym przypadku ten typ umów jest dla pracownika niekorzystny (używa się przecież określenia „umowy śmieciowe”)? „Zatrudnienie tymczasowe ułatwia przejście od edukacji do świata pracy, ale segmenta-

³² M. Korsak, *Umowy na czas niepewny*, „Gazetapraca.pl”, 18.03.2011 [dostęp: 10.09.2012].

³³ Dla porównania w grupie 15-39 lat: 18,6% w 2011 r. (wzrost w stosunku do 2000 r. o 3 pkt. proc.).

cja rynku pracy zwiększa ryzyko niepewnego startu w dorosłe życie³⁴. Dodatkowo w przypadku tego typu umów często mamy do czynienia z wyższymi wynagrodzeniami. Badania jednak pokazują, że w Polsce w dalszym ciągu wiele osób wybrałoby umowę tzw. standardową (a zatem pewniejszą) mimo niższego wynagrodzenia niż lepiej płatną, lecz mniej stabilną dla pracownika umowę niestandardową³⁵.

Analizując najpopularniejszy kontrakt terminowy, czyli umowę na czas określony, widać, że w UE coraz więcej młodych osób znajduje zatrudnienie na tej podstawie (wzrost w stosunku do 2000 r. wyniósł blisko 7,2 pkt. proc., w 2011 r. 42,4% osób w wieku 15-24)³⁶. Najwyższe wskaźniki tego typu zatrudnienia notuje Słowenia (74,5% w 2011 r.), Polska (65,6%) oraz Hiszpania (61,4%). Najrzadziej tego typu umowy podpisywane są przez młodzież w Rumunii (5,8%) i Bułgarii (7,6%)³⁷.

Omówiony obraz sytuacji osób młodych na rynku pracy nie byłby pełen, gdyby został pominięty ważny miernik – stopa bezrobocia. W 2000 r. średnia dla UE wynosiła 18,3%, natomiast w 2011 r. już 21,3% (15-24 lata).

Należy podkreślić, że od 2008 r., a zatem w wyniku globalnego załamania gospodarczego, rośnie udział bezrobocia długoterminowego wśród ogółu bezrobotnych (trwającego 12 miesięcy lub dłużej) – aż o 7,3 pkt. proc. W grupie bezrobotnych ogółem w wieku 15-24 lat stanowili oni w ostatnim analizowanym roku (2011) 30,1%.

Najwięcej, bo blisko 50% ogółu młodych ludzi pozostaje poza rynkiem pracy w Hiszpanii i Grecji. W Austrii, Niemczech i Holandii wskaźniki nie przekraczają 10%. W Polsce odsetek młodych bezrobotnych w wieku 15-24 wyniósł w 2011 r. aż 25,8%, choć w stosunku do 2002 r., gdy wskaźnik ten był najwyższy, udało się zredukować tę stopę bezrobocia w grupie osób do 24 roku życia o blisko 15,8 pkt. proc.

W grupie osób w wieku 24-29 lat ogólna stopa bezrobocia w 2011 r. wyniosła w UE 12,6% (o 1,3 pkt. proc. więcej niż w 2000 r. i 4,0 pkt. proc. wobec najkorzystniejszego pod tym względem 2008 r.). Najwyższą stopę zanotowano w Grecji (29,6%). W Holandii zaś odsetek młodych, którzy chcieliby pracować, ale nie znajdują zatrudnienia, wyniósł jedynie 4,6% (choć tu także wzrost w stosunku do 2008 r. wyniósł 2,4 pkt. proc.). Spadek stopy bezrobocia odnotowany w Polsce w pierwszych latach XXI w. oraz wzrost w wyniku globalnego kryzysu ekonomicznego w grupie młodszej do 24 roku życia, zauważa się także wśród roczników 25-29 lat. W 2011 r. wskaźnik ten wyniósł 12,0%, wobec 19,1% w roku 2000 r. oraz 8,2% w 2008 roku.

³⁴ *Młodzi 2011...*, s. 180.

³⁵ Por. P. Budrewicz, *Elastyczny rynek pracy*, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa 2012, s. 63, <http://www.elastyczni.com.pl/app/webroot/upload/files/Elastyczny%20Rynek%20Pracy%20-%20ZPP.pdf> [dostęp: 20.11.2012].

³⁶ Dla porównania w grupie 15-39 wzrost był o 24,1%, ale odsetek wyniósł 21,1% (w 2000 r. – 17,0%).

³⁷ Eurostat nie udostępnia wyników dla osób w wieku 25-29 lat. Dla grupy wieku 25-49 lat dane te wynoszą: 9,7% w 2000 r. i 12,5% w 2011 roku.

4. Podsumowanie

Podsumowując, celem opracowania było przede wszystkim zarysowanie głównych problemów na rynku pracy młodego pokolenia. Elementem dodatkowym analizy było ukazanie funkcjonowania rodzin w Europie doby kryzysu. Wychodząc z założenia, że zależność między tymi elementami jest dwukierunkowa, wskazano na skutki, pogłębiane przez kryzys ekonomiczny, jakie pociąga za sobą brak pracy, niskie zarobki, niedostateczne bezpieczeństwo na rynku pracy. Konieczne jest podjęcie działań w kierunku zmiany obecnej sytuacji. „Kraje, które zostały zmuszone do przeprowadzenia planów oszczędnościowych, poświęciły młode pokolenie. [...] Ci, którzy cudem zdobyli angaż, muszą zadowolić się pensją w wysokości kilkuset euro miesięcznie, krótkoterminowym kontraktem, brakiem zabezpieczeń socjalnych. Czasy, w których ostatni raz pracowano na takich warunkach, sięgają lat 20. XX wieku”³⁸. Czy Europa ma w tej materii podążać w przyszłość, czy powracać do przeszłości?

Młodzi są dynamiczni, pełni twórczej energii i powinni stać się fundamentem nowoczesnej Europy. Jeśli Unia Europejska ma osiągnąć cele zapisane w strategiach i przede wszystkim wzmocnić swoją rolę jako aktora na arenie światowej gospodarki, nie może marnować potencjału najmłodszej części społeczeństwa. Wobec tego działania powinny być wielokierunkowe: wzmocnianie fundamentu rodzin, co będzie jednocześnie przekładać się na młode pokolenie – że warto inwestować w życie rodzinne. Należy wykorzystać ten impuls, o którym napisali włoscy naukowcy; z drugiej strony – nie uda się tego dokonać bez podstaw materialnych. Praca odgrywa tu główną rolę. Młode osoby muszą podchodzić bardziej świadomie do budowania swojej ścieżki zawodowej. Elastyczności wymaga się obecnie od pracowników, ale oni muszą się nauczyć tego w młodości. Nie dokona się tego bez odpowiedniego systemu edukacji. Jednak samo posiadanie pracy nie gwarantuje odbudowania więzi rodzinnych. Uważam zatem, że do debaty publicznej powinna wrócić kwestia „godzenia pracy z życiem rodzinnym” w nowej wersji. Do tej pory chodziło o rodziców-pracowników, a teraz powinno się stosować tę ideę w stosunku do młodych „potencjalnych rodziców-pracowników”.

Literatura

Baumann Z., *O nie-klasie prekariuszy*, „Krytyka Polityczna”, 14.07.2011, <http://www.krytykapolityczna.pl/Opinie/BaumanOnie-klasieprekariuszy/menuid-197.html>. Tekst ukazał się na stronie „Europe Social Journal”, <http://www.social-europe.eu/2011/06/on-the-unclass-of-precarians/> [dostęp: 20.09.2012].

³⁸ *Młodzi bezrobotni płacą za rozrzutność rodziców*, „Gazeta Prawna.pl”, 27.08.2011, http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/541927,młodzi_bezrobotni_placa_za_rozrzutnosc_rodzicow.html [dostęp: 19.09.2012].

- Beck U., *Spoleczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, przeł. S. Cieřła, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002 (za: A. Zybala, *Globalna korekta. Szanse Polski w zglobalizowanym świecie*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2004).
- Bezrobotni i bezrobotni w badaniach opinii społecznej*, maj 2012, CBOS, http://www.cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2012/K_064_12.PDF [dostęp: 10.11.2012].
- Budrewicz P., *Elastyczny rynek pracy*, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców, Warszawa 2012, <http://www.elastyczni.com.pl/app/webroot/upload/files/Elastyczny%20Rynek%20Pracy%20-%20ZPP.pdf> [dostęp: 20.11.2012].
- Co trzeci Włoch mieszka z matką. Zjawisko bamboccioni to oznaka kryzysu?*, 20.09.2012, „POLSKA”, <http://www.polskatimes.pl/artykul/660757,co-trzeci-wloch-mieszka-z-matka-zjawisko-bamboccioni-to,id,t.html> [dostęp: 20.11.2012].
- Final Report, EU High Level Group of Experts on Literacy, European Commission September 2012, <http://ec.europa.eu/education/literacy/what-eu/high-level-group/documents/literacy-report.pdf> [dostęp: 10.06.2013].
- Giddens A., *Europa w epoce globalnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Income and living conditions (ilc), Database Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/data/database [dostęp: 17.06.2013].
- Jablonska L., *Determinanty rozwoju kariery zawodowej w dobie organizacji wiedzy*, [w:] *Edukacja. Praca. Rynek pracy*, B. Pietrlewicz (red.), Wydawnictwo Naukowe PTP, Instytut Edukacji Techniczno-Informatycznej Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2011.
- Jakie korzyści daje działalność wolontariacka?*, „GazetaPrawna.pl”, 21.05.2011, http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/515853,jakie_korzysci_daje_dzialalnosc_wolontariacka.html [dostęp: 10.09.2012].
- Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – *Inwestowanie w młodzież i mobilizowanie jej do działania: strategia UE na rzecz młodzieży – Odnowiona otwarta metoda koordynacji na potrzeby wyzwań i możliwości stojących przed młodzieżą*, KOM(2009) 200.
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Książka i Wiedza, Warszawa 1987.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., DzU 1997, nr 78 poz.483 ze zm.
- Korsak M., *Umowy na czas niepewny*, „Gazetapraca.pl”, 18.03.2011 [dostęp: 10.09.2012].
- Lewandowski P., Koloch G., Reguński A., *Elastyczność rynków dóbr i pracy w Polsce na tle wybranych krajów europejskich*, Fundacja Naukowa Instytut Badań Strukturalnych, http://www.nbp.pl/badania/seminaria_bise/ibs20.pdf [dostęp: 27.06.2013].
- Makuch M., *Młodzież a europejski rynek „bez-pracy”. Aktywność zawodowa młodych osób w Polsce i innych krajach Unii Europejskiej w XXI wieku*, [w:] *Młode pokolenie. Problemy teraźniejszości, wyzwania przyszłości*, M Makuch, D. Moroń (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012.
- Młode osoby a praca*, Europejska Fundacja na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy, 2011, <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2011/40/pl/1/EF1140PL.pdf> [dostęp: 20.09.2012].
- Młodzi bezrobotni płacą za rozrzutność rodziców*, „Gazeta Prawna.pl”, 27.08.2011, http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/541927,mlodzi_bezrobotni_placa_za_rozrzutnosc_rodzicow.html [dostęp: 19.09.2012].
- Młodzi 2011*, M. Boni (red.), Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011, http://kprm.gov.pl/Mlodzi_2011_alfa.pdf [dostęp: 20.10.2012].
- Niewińska A., *Młodzi, zdolni, aspołeczni*, „Rzeczpospolita”, 17.05.2011, http://www.rp.pl/artykul/2,659729_Mlodzi_zdolni_aspołeczni.html [dostęp: 20.10.2012].
- Pawłowska-Salińska K., *Młodzi trzy razy nic: co robić, żeby było mniej NEET-sów?*, „gazeta.pl”, 14.01.2012, http://gazetapraca.pl/gazetapraca/1,90445,11093671,Mlodzi_trzy_razy_nic_co_robic_zeby_bylo_mniej_NEET_sow_.html [dostęp: 20.11.2012].

- PISA 2009 Assessment Framework – Key Competencies in Reading, Mathematics and Science, OECD 2009, http://www.oecd.org/document/44/0,3746,en_2649_35845621_44455276_1_1_1_1,00.html [dostęp: 10.09.2012].
- Raław M., *Młodzi „uwięzieni”. Bezdroża (nie)zależności na drodze do dorosłości*, „Więź” 2012, nr 11-12.
- Rezolucja Rady z dnia 27 listopada 2009 r. w sprawie odnowionych ram europejskiej współpracy na rzecz młodzieży (2010–2018), KOM 2009/C 311/01.
- Smoczyński W., *Prekariusze wszystkich krajów*, „Polityka.pl”, 16.09.2011, <http://www.polityka.pl/swiat/analizy/1519162,1,prekariat-mlodzi-bez-perspektyw-nowa-klasa-spoleczna.read> [dostęp: 20.09.2012].
- Staworzyńska-Grządziel M., *Praca i edukacja w systemie wartości człowieka*, [w:] *Edukacja i praca. Konteksty – wyzwania – antynomie*, R. Gerlach (red.), Wyd. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2008.
- Studenci jeśli zarabiają, to zwykle na czarno*, „Gazeta Prawna.pl”, 22.02.2011, http://praca.gazetaprawna.pl/artykuly/489225,studenci_jeśli_zarabiają_to_zwykle_na_czarno.html [dostęp: 20.10.2012].
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks Pracy, DzU 1998, nr 21 poz. 94 ze zm.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, DzU 2008, nr 69 poz. 415 ze zm.
- Wiatrowski Z., *Współczesność rozwoju zawodowego, pracy zawodowej i kariery zawodowej*, [w:] *Edukacja. Praca. Rynek pracy*, B. Pietrlewicz (red.), Wydawnictwo Naukowe PTP, Instytut Edukacji Techniczno-Informatycznej Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2011.
- Wołocię M., *Homo faber czy homo familiaris? Wpływ bezrobocia na realizację ról małżeńskich*, [w:] *Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, T. Rostowska (red.), Difin, Warszawa 2009.
- Znaniecki F., *Socjologia wychowania*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1973.
- Zybała A., *Przestać młodzież kształcić do bezrobocia*, „GazetaPraca.pl”, 18.04.2011, http://gazetapracapl/gazetapracapl/1,91736,9456755,Przestac_mlodzi_kształc_do_bezrobocia.html [dostęp: 20.09.2012].

YOUNG PEOPLE’S PROBLEMS ON LABOUR MARKET VS. FUNCTIONING OF FAMILIES

Summary: This study shows a situation on the labour market in the European Union in the first years of the XXIst century from the perspective of young people. The paper presents contemporary problems of the age group of 15-29 and relates them to the European families. Their trouble to a great extent results from the global economic downturn. First of all this means the inability to get employed and to provide valuable work in the profession resulting from education. The article is based on an analysis of fundamental measures of the market, which illustrate the level of activity, passivity, employment and unemployment in the group of people becoming adults and beginning their professional career. Moreover, on the basis of statistical data, the paper also discusses the issues of alarming phenomena occurring on the contemporary labour market and generating extremely negative consequences in the socio-economic life. These issues directly refer to the institutions of the family.

Keywords: young people, professional activity, employment, unemployment, family.